

Hatodik értekezés. Az Egyház.

Ekkleziológia.

1. Az Egyház *fogalma*. – Az Egyház az a vallási közület, mely Jézus Krisztus meghatalmazásából az idők végéig valósítja az emberek megszentelését, melynek tagjai a hit, a kegyelemeszközök és a törvényes felsőbbiségek iránti hódolat által mint Krisztus titokzatos teste közösségben vannak egymással és Istennel. Az Egyháznak ez a katolikus meghatározása kimondja, hogy *tartalmai* tekintetben az Egyháznak van látható eleme, úgymint tagok, hierarchiai tagoltság és a társas egységnek látható kötelékei: a hitvallás, kegyelemeszközök, a hierarchiai fölé- és alárendeltség; és van láthatatlan eleme, t. i. Krisztus hármasság megváltói (tanító, papi, kormányzó) tisztére való meghatalmazottság, Krisztus valós, titokzatos jelenléte, és a megváltás alanyi valósulása: az élő hit és a kegyelmi élet. *Formai* tekintetben az Egyház egyfelől üdvözítő intézmény, mely hivatva van Krisztus megváltó tevékenységének gyümölcseit folyósítani és az emberiséget Krisztushoz mint főhöz idomítani; másfelől mint szentek egyessége Krisztus alá mint fő alá gyűjti valamennyi hivatott követőjét.

Az Egyházzal *nincs hivatalos meghatározás*. A használatosabbak a fent jelzett mozzanatok közül hol az egyiket, hol a másikat helyezik homloktérbe. Így nevezetesen az ú. n. iskolás meghatározás, mely igen sok katekizmusban is helyet foglal: «Az Egyház azoknak az embereknek társasága, akiket ugyanannak a hitnek vallása és ugyanazoknak a szentségeknek használata kapcsol egybe a törvényes pásztoroknak, kivált Krisztus földi helyettesének, a római pápának fősege alatt»; ez a meghatározás a látható elemet és a hierarchiai jelleget domborítja ki szemben az újítók tévedésével. «Az Egyház Krisztus második énje» (Ecclesia est alterego Christi); ebben részint Jézus Krisztusnak titokzatos megszentelő tevékenysége, részint a hívőknek Krisztusban mint főben való titokzatos egysége jut szépen kifejezésre.

Téves meghatározások. 1. A különféle *katarus* eretnokségek (montanisták, novaciánusok, donatisták, albiak, fraticellusok stb.) szerint az egyház a megigazultak (tiszták, *καθαροί*) gyülekezete; a *predestináciánusok* (Wiclif, Hus, Kálvin, részben a janzenisták) szerint az előrerendelték együttessége. Mindkét fölfogásban az Egyház láthatatlan és meghatározhatatlan társaság, mely csak igazakat ölel föl; míg katolikus igazság szerint az Egyház a földön jókat és rosszakat egyaránt összefoglaló látható társaság (*corpus permixtum*).¹ Az Egyháznak ez a felekezeti (szektárius) fogalma tagadja, hogy az Egyház szüli és szenteli a Krisztus-hívőket és fordítva azt állítja, hogy a hívők illetőleg a szentek szülik az Egyházat mint szentek szövetségét. 2. *Luther* szerint az Egyház az igazaknak (előrerendeltéknek) az a gyülekezete, ahol helyesen hirdetik az evangéliumot és szolgálatják a szentségeket; tagjai az egész földön szétszórt igazak; ismertetőjelei a tiszta evangéliumi tan és a szentségek. Minthogy Luther hitvallásának tartalmi elve a hitnek egyedül üdvözítő volta, formai elve pedig a Szentírás elégséges volta, ezért az Egyház rendeltetése nála kimerül a hitszülő «ige» továbbításában és fönntartásában, formai mivolta pedig láthatatlan, mint minden szakadár és eretnek egyházfogalomban. 3. Az újkori *liberális protestánsok* szerint az Egyház nem Krisztus alapította természetfölötti jellegű és rendeltetésű intézmény, hanem «Jézustól kiinduló életközösség, élő összefüggés», melyet Krisztusról áradó vallási erő táplál, melynek jellege és sorsa azonban alá van vetve a történeti jelenségek közös sorsának. Ugyanígy a modernizmus szerint is az Egyház «a Krisztustól élő összeköttetésben függő

¹ *August. Bapt. Donat. V 27, 38.*

kollektív hívő öntudatnak szüleménye».¹ Mindezekkel szemben ennek az értekezésnek főadata az Egyház katolikus fogalmát kifejezni és igazolni.

Az Egyház *neve*. Az Egyház magyar szavának megfelel a latin, illetőleg görög ecclesia (ἐκκλησία, עֵקְלֵסְיָה), mely a Szentírásban olykor profán, sőt rosszakból álló gyülekezet,² az ószövetségben azonban rendesen a zsidók vallási gyülekezete.³ Az újszövetségben olykor egyes hívő közösségeket jelent, akár egy házból⁴ valókat, akár egy városban levőket⁵; többnyire azonban az összes krisztushívők együttsége⁶; sőt mint az «elsősülöttek egyháza»⁷ az ó- és újszövetségi üdvözültek és angyalok együttsége (diadalmas egyház).⁸ Az Egyháznak más szentírási elnevezései: az evangéliumban mennyeknek országa, Isten országa, az apostoloknál⁹ Krisztus teste, Isten temploma, háza. Az Egyház előképei az atyáknál: a paradicsom, Noé bárkája, a frigysátor, Jeruzsálem.¹⁰

2. Az ekkleziologia *jelentősége*. – Katolikus meggyőződés szerint az Egyház titokzatos módon folytatja és betetőzi az Üdvözítő megváltói tevékenységét. Nem tárgyi mivoltában; ahhoz ugyanis nincs mit hozzáadni; hanem az a természetfölötti istenközösség, melyet az Üdvözítő elvben megszerzett az embereknek, az idő gyermekeinek van szánva; megvalósulása tehát történeti folyamat. Már most katolikus fölfogás szerint az Egyházban és az Egyház által az Üdvözítő titokzatos módon végigjár a történeten és időközön, bekopogtat minden lélekhez, áldást, megszentelést, természetfölötti életet hoz minden emberi közösségnek és iránynak. Ő maga a titokzatos fő, kinek szava szól tovább az Egyház tanításában, kinek lelke lüktet az Egyház életében; ő az Egyháznak titokzatos szíve, kegyelmének meleg áramával állandóan élteti; és akik szerte a világban bolyonganak, távol egymástól és távol az Istentől, azokat szent szövetségbe kapcsolja a mennyei Jeruzsálem lakóival, és készíti számukra a Szentháromság életközösségét. Ezért az Egyház úgy áll a hívő lélek áhitata és meggyőződése előtt, *mint az Úr Krisztus titokzatos mása*. Miként Krisztusban láthatóan megjelent az Istenség, úgy az Egyházban láthatóan megjelent Isten természetfölötti bölcsesége és szeretete, beleáll az időbe és arra vállalkozik, hogy az emberi gyarlóság tégláiból, a szeretetlenség sivatagjában és a lelki állhatatlanság ingoványai közepett fölépíti az Isten városát. Az Egyház a megtestesülés titkának titokzatos folytatása és állandósulása a történelem során.

Nem csoda, ha Simeonként szent áhitattal és vágyakozással veszi hite karjaira a krisztushívő áhitatos lélek; de amikor beletekint jövőjébe, ugyancsak Simeon módjára látnia kell, hogy miként Krisztus, *jel az, amelynek ellene mondanak*. Mindazok a hatalmak, melyek lázonganak Isten és az ő Krisztusa ellen, zárt sorokban vonulnak föl Egyháza ellen is; és ezzel is bizonyosságot tesznek, mennyire igaz az Egyház katolikus eszméje: az Egyház Krisztus második énje. A naturalizmus és álmissziticizmus minden fajtája a legmélyebb mivoltát alkotó szabados individualizmusát az Egyház elleni agyarkodásban éli ki. «A vallás magánügy»; ez nemcsak a szociáldemokráciának, ennek a szervezett testületi naturalizmusnak, mammon-

¹ Denz 2091.

² Ps 25,5 Sir 23,44. Act 19,32.

³ Deut 23,1–38 Thren 1,10 Ps 21,23 39,10 88,6 Sir 15,5 44,15 Joel 2,16; gyakran συναγωγή, zsinagóga, mely azonban elég jókor a zsidók vallási gyülekezeteire korlátozódik; cf. *Epiphan*, Haer. 30, 18.

⁴ Rom 16,5 Col 4,15 1 Cor 16,19.

⁵ Act 8,1 11,22 13,1 15,4.

⁶ Mt 16,18 Act 5,1 8,1,3 9,31 12,1,5 20,28 1 Cor 10,32 11,16 14,4 15,19 Gal 1,13 Eph 1,22 5,23,29 Col 1,18 1 Tim 3,15 Jac 5,14.

⁷ Heb 12,28; cf. Ap 7,9 14,1 15,3.

⁸ Cf. *Thom* III 8, 4.

⁹ Eph 4,12 Rom 12,4 1 Cor 12,13 Col 3,15 1 Tim 3,16 1 Pet 4,17 Heb 10,31; cf. Mt 13 példabeszédeit.

¹⁰ *Iren.* IV 20, 2; *August.* Civ. Dei XIII 21. *Origen.* in Gen hom. 2, 3; *Tertul.* Bapt. 5; *August.* Civ. Dei XV 26; VII 32; XVII 3.

tiszteletnek és individualizmusnak jelszava. Az Isten nélküli modern liberális állam is ezzel a jelszóval okolta meg Egyház és állam szétválasztására irányuló törekvéseit; a felekezeti szellem ezzel támogatja a maga zugtörekvéseit. A mai totális államiség pedig a profán közösségi gondolat (gazdasági termelés, vér, impérium) nevében indít élet-halál harcot szervezett istenközössége ellen. Sok vallásos igényű, de kikezdett lélek szívesen hall Krisztusról és az ő evangéliumáról; de mikor az megingathatatlan természetfölötti tekintély jellegével, megszervezett Egyházával, dogmaival, törvényeivel, fegyelmeivel közelít hozzája, nyomban a «szabad» egyházba menekül, mely a vallási gondolkodásnak és életnek nem akar kötelező normákat szabni, hanem csak rokonérzésű embereknek akar szabad vallási egyesülése lenni. Így szabadság és tekintély, egyéni széthúzás és közösségi szellem, tárgyi igazság és alanyi kény, természet- és világföllettség és naturalizmus, nyughatatlan kapkodás meg forradalmárság és szilárd állandóság ellentétes áramlatai elsősorban a krisztusi Egyház sziklafalait csapkodják immár négy századja (az újítók kora óta). S ezzel az Egyház kérdése a társadalmi válságban vergődő Nyugatnak kultúr- sőt *létkérdése* lett. Kívülállók is sokan ösztönszerűleg érzik, hogy a társadalom-atomizáló individualizmus, a nihilista marxizmus és a parancsuralmi állami totalizmus ellenében a társadalom- és kultúramentő törekvések egyedül az Egyházban találnak minden körülmények között megbízható támogatást és szövetségést és mindenekfölött biztos útmutatót.

Az Egyházon *belül* is nem kevesekben elhomályosult az Egyház természetfölötti jellegének és hivatásának éltető tudata. Akárhányan merő jóindulatból, de az Üdvözítő gondolatának magaslatáig el nem érő kicsinyességgel a szervezet és szervezés érdekében hajlandók kockára tenni a Krisztus titokzatos testében lüktető természetfölötti életet; sokan mások, kik vallásos törekvésükkel az Egyházban, de nem az Egyházból élnek, még veszedelmesebb igyekezettel zabolátlan és tisztulatlan vallási igényeiknek hajlandók föláldozni a kinyilatkoztatásban adott elmozdithatatlan objektív valóságot.

Az Egyház kérdésének ez a gazdag elágazása és időszerűsége szükségessé teszi az Egyházzal szemben a katolikus tanításnak *dogmatikai tárgyalását*. Az Egyházzal az apologétika is foglalkozik (lásd 14. § 3). Az ő föladata azonban: az őt jellemző bölcselő és történeti módszer segítségével a természeti bizonyossággal megismerhető okok és szempontok alapján igazolni, hogy a katolikus Egyház Krisztus alapításából folyólag a kinyilatkoztatásnak egyedüli letéteményese, főntartó és terjesztő szerve. Az Egyház szóba kerül a teológiai ismeretelméletben is, amennyiben az egyházi hagyomány a kinyilatkoztatás egyik forrása, és az egyházi előterjesztés a közvetlen hitszabály (16. és 17. §). De az Egyház mivoltát egész mélységében és jelentőségében csak a dogmatika tárhatja föl. Az Egyház ugyanis *nagy titok*, a megtestesülés titkának tükrözése; természetfölötti mivoltát, hivatását, jellegét és értékét csak a hit szeme látja meg teljes valóságában. Ez egyben módot ad a természetfölötti megismerés elveivel világot árasztani a természeti emberi kutatásnak és érdeklődésnek egy jelentős tárgyára: A teológiai ismeretelmélet a noétikai, az istentan a metafizikai, a teremtéstan a kozmológiai, a kegyelemtan az etikai problémát világítja meg természetfölötti világossággal; az ekkleziológia a társadalmi kérdés alapjaiba világít bele a hitnek szövéténekével. De ép ezért az apologétikai, illetőleg apologiai mozzanatokat sem lehet kizárni. Ezeknek a dogmatikai és apologiai, elméleti és gyakorlati jellegű föladatoknak megoldása végett az Egyházat először úgy tekintjük, amint az Üdvözítő alapító szándékában, elgondolásában élt: alapításában, rendeltetésében, szervezetében és alaptulajdonságaiban; és azután szemügyre vesszük úgy, amint a történetben megjelent; vagyis vizsgálat alá vesszük azt a vallási társaságot, mely egyedül jogosult homlokára írni Krisztus nevét, és ennél fogva az Egyház krisztusi elgondolásának egyedüli valósítása. A tárgyalás során azonban nem tévesztjük szem elől, hogy az Egyház nem «architectonicum», melyet elemenkint össze lehetne rakni, hanem «organicum», amelyben lehetetlen egy mozzanatot (akár anatómiai, akár biológiai jellegű az) vizsgálat alá venni anélkül, hogy a többi is szóvá ne kellene tenni. A rendszerben tehát csak

arról lehet szó, hogy logikailag, illetőleg didaktikailag melyik mozzanatot állítsuk a mindenkori vizsgálat homlokterébe.

3. Az ekkleziologia *kifejlődése és irodalma*. – Az *Üdvözítő* főként Isten országának fogalma alatt szól Egyházáról és itt a prófétáknak a jövőendő messiási Isten-országról szóló megállapításait egészíti ki és tetőzi be. A következő tárgyalásnak részletesen meg kell mutatni, hogy az Egyháznak minden lényeges mozzanata az *Üdvözítő* rendelkezésére megy vissza. *Szent Pál* szereti az Egyházat Krisztus titokzatos testének fölfogni, és tanuságot tesz a benne működő karizmákról; a pástorlevelekben pedig határozottan körvonalozott képet ad külső szervezetéről is. Az *apostoli atyák* iratai ezt a képet jobban kidolgozzák: A Didache a szabadon mozgó pneumatikusok (karizmások) mellett tanuságot tesz a püspökökből és diakonusokból álló állandó felsőbbiségekről; Római sz. Kelemennél eltűnnek a karizmások, a korintusi egyháznak szilárd tagoltsága van, melyben a laikusok alá vannak vetve a krisztusi eredetű hierarchiának, az egész beállításból kicsillan a római egyháznak felsőbbisége. *Szent Ignác* az Egyháznak a helyhez kötött egyes püspökre alapított tagozottságát teljes határozottsággal tanítja; az összegyháznak egységét a szentháromságos Isten egységéből vezeti le. A hierarchia az ő szemében nem annyira jogi testület, hanem főként karizma a lelkek megszentelésére. Az Egyháznak ez az inkább szellemi és misztikai fölfogása, mely a hierarchiában elsősorban liturgiai szentelő és misztikai szervet lát és csak másodsorban jogi jellegű intézményt, jellemzi a *görög* ekkleziológiát. Ebben élnek az alexandriaiak és a negyedik századi nagy görög atyák, kik Aranyszájú kivételével aránylag keveset szólnak az Egyházról. Ps. Dionysius ezt a fölfogást megpecsételi (De ecclesiastica hierarchia), és Damascenus véglegesíti. Ennek a nem hibás, hanem némileg hiányos, illetőleg fejletlen, egyoldalú egyházfogalomnak kell betudni, hogy a görögök általában nem tudták kellően méltatni *Szent Péter*nek és utódjának, a római pápának főségét. De hogy az Egyházról való fogalmuk nem volt hamis, hogy az Egyházat tekintély jellegű szervezetnek is vallották, kitűnt már az első egyházellenes eretnekséggel szemben: a montanizmust katarus egyházfogalmával együtt egyértelműleg és nagy határozottsággal elutasították, és a gnóosztikusokkal szemben a nyugatiak módjára védekeztek.

Az ekkleziologia kezdettől fogva kiválóan a *nyugati* teológiának tárgya. Itt születtek a nagy társadalmi forradalmi eretnekségek, melyeknek támadásaira az Egyház egymásután kifejlesztette és sorompóba szólította az Úr Krisztustól nem egy ponton csak csiraszerűen beléhelyezett erőket. A hamis gnózzissal *Irén* (Adversus haereses) szembe állítja az igazi gnózzist: az apostolok tanítását, melyet hivatali utódaira, a püspökökre hagytak. Ezt a gondolatot, a hagyomány és tekintély elvét *Tertullian* (De praescriptione haereticorum) kiépíti, *Ciprián* (De cath. ecclesiae unitate) tovább szövi. A szentatyáknak az Egyházról szóló tanítását a maga teljességében *Szent Ágoston* építi ki a donatistákkal szemben. Kiemeli egységét, az egység föltételét, a pápa főségét, az Egyház föltétlen szükségességét, a hierarchikus szervezetet, vegyes társaság voltát, különbséget tesz a jelen és a másvilági egyház között. Ide vonatkozó munkái: De baptismo contra donatistas II. 7; Ctra litteras Petilianus II. 3; De unico baptismo c. Petilianum; Epistola ad catholicos seu De unitate Ecclesiae; Breviculus collationis cum donatistis. Cf. Optatus Milevitanus De schismate donatistarum II. 7.

A *skolasztikusok* külön nem tárgyalnak az Egyházról; környezetükben ugyanis háborítatlan birtoklásban volt léte, tekintélye, tevékenysége; hiányzott tehát a külső indítás. Mindazáltal a krisztológiában és a szentségtanban sok értékes gondolat helyeznek el, főként *Thom III 8* (Krisztus mint az Egyház feje). A primátusról alkalmuk nyílt behatóbban is szólni egyrészt a skizmás görögökkel, másrészt a császári teológusokkal (*Occam*, *Marsilius Patavinus*, *Ioannes Iandunus*) szemben. Ebben az irányban kiválik *Thomas Contra errores Graecorum*; *Aegidius Romanus De ecclesiastica potestate*. A skolasztikusok alkalmi

fejtegetései és ezek a viták lassan fölszínre hozták az ekkleziológia egész anyagát, melyet elsősorban összefoglalt J. *Turrecremata* (Torquemada biboros) *Summa de ecclesia* 1489.

A középkor vége óta jelentkező egyházellenes eretnokségek, Wiclif, Hus, főként azonban az újítók a hittudósokat az elé a föladat elé állították, hogy az Egyházzól szóló katolikus tant pozitív, hitvédelmi, teológiai ismeretelméleti és dogmatikai irányban egyaránt kiépítsék. Ennek a törekvésnek sok elsőrendű alkotás köszöni létét: Melchior *Canus* *Loci theologici* II. IV–VI 1563; Th. *Stapleton* *Principiorum fidei doctrinalium demonstratio methodica* 1579; R. *Bellarminus* *Disputationes de controversiis christianae fidei adversus huius temporis haereticos* I II 1581; *Gregorius de Valentia* *Analysis fidei catholicae* 1585; M. *Becanus* *De Ecclesia Christi itemque de ecclesia Romana* 1615; *De republica ecclesiastica* II. 4 1618; J. B. *Bossuet* főként *Histoire des variations des églises protestantes* 2 k. 1688.

Az újabb és legújabb időkben az Egyházzól szóló tanítást α) *alapvető teológia* formájában dolgozták föl *Billuart* *Tr. de regulis fidei* d. 3–5; *Kilber* in *Teologia Wirceburgensi* I; J. Perrone, F. Hurter, Chr. Pesch, *Ottiger* *Theologia fundamentalis* II 1911. β) *Dogmatikákban* Heinrich–Gutberlet, Schell, Bartmann, von Noort, Pesch stb. γ) *Hitvédelmekben* *Möhler* *Symbolik* § 36 kk., *Hettinger* *Lehrbuch der Fundamentaltheologie oder Apologetik* ³1913; C. *Gutberlet* *Lehrbuch der Apologetik* III; *Schanz* *Apologie des Christentums* ³III; *Esser–Mausbach* *Religion, Christentum, Kirche* III, J. *Brunsmann* *Lehrbuch d. Apologetik* II ²1930. δ) *Rendszeres monografiákban*: C. *Passaglia* *De Ecclesia Christi commentariorum* II. 5 1853; Fr. *Pilgram* *Physiologie der Kirche* 1860 új kiad. 1931; F. I. V. de *Groot* *Summa apologetica de Ecclesia catholica ad mentem s. Thomae* ²1892; *Billot* *Tr. de Ecclesia Christi* ²1904; G. *van Noort* *Tr. de ecclesia Christi* ⁵1932; H. *Dieckmann* *De Ecclesia* 2 k. 1925; M. *d’Herbigny* *Theologia de Ecclesia* 2 k. 1927/9; R. *Schultes* *De Ecclesia catholica* ²1931. Alapos és apologétikai jellegű modern monografiák: K. *Adam* *Das Wesen des Katholizismus* ⁷1934; R. *Guardini* *Vom Sinn der Kirche* 1922; A. *Vonier* *Klassischer Katholizismus* 1933; *Das Mysterium der Kirche* 1934; L. *Kösters* *Die Kirche unseres Glaubens* ²1935. ε) *Történeti monografiák*: K. *Adam* *Der Kirchenbegriff Tertullians* 1907; J. *Velter* *Der h. Augustinus u. das Geheimnis des Leibes Christi* 1927; F. *Hoffmann* *Der Kirchenbegriff des h. Augustinus* 1933; *Niederhuber* *Die Lehre des h. Ambrosius vom Reiche Gottes auf Erden* 1905; W. *Scherer* *Des s. Albertus Magnus Lehre von der Kirche* 1928; Th. *Käppeli* *Zur Lehre des h. Thomas von Aquin vom Corpus Christi mysticum* 1931. M. *Grabmann* *Die Lehre des h. Thomas v. Aquin von der Kirche* 1903. – Az Egyházzól szóló katolikus tant összefoglalja a *vatikáni* zsinat elé terjesztett, de már tárgyalás alá nem került *Schema constitutionis dogmaticae de Ecclesia Christi* (Coll. Lacens. VII 567–641).